

Pavel Sirůček, Zuzana Džbánková

1. Konstituování a periodizace neoklasické ekonomie

Procesy průmyslové revoluce a další sociálně-ekonomický vývoj během 19. století ústí do změn v ekonomickém myšlení. Klasická politická ekonomie, nejenom ideově úzce spojená s rozvojem kapitalismu, se stávala stále častějším terčem kritiky z různých stran. V polovině, resp. poslední třetině 19. století dochází k ofenzivě nových směrů a lze hovořit o „velkém rozkolu“ v ekonomickém myšlení. Ve standardní linii vývoje byla klasická, resp. poklasická škola po roce 1871 vystřídána neoklasickou ekonomikou, s novým paradigmatem a marginalistickými koncepcemi. V polovině 19. století silí sociálně-ekonomické přístupy moderně řazené mezi alternativní. Sociální rozpory a negativa kapitalismu kritizují socialistické směry, v zájmu středních vrstev vystupuje heterogenní směr malovýrobní. Historizující koncepce kritizují metodologii, individualismus a liberalismus anglické klasické školy. Individualistické a subjektivní aspekty rozpracovává liberální rakouská škola se svými žáky [23].

Počátek 70. let 19. století je spojen s předělem ve vývoji ekonomického myšlení. Nový přístup, založený na subjektivní teorii užitku, byl nezávisle koncipován C. Mengerem (1871), W. S. Jevonsem (1871) a L. M. E. Walrasem (1874), kterého později J. A. Schumpeter, v kontextu metodologie celkové rovnováhy, označil „za největšího ekonoma všech dob“ [19]. Prvenství obvykle bývá připisováno Jevonsovi, který základy formuloval již v roce 1862. Triumvirátem mezniho užitku a následovníky byly položeny základy standardní mikroekonomie i celého neoklasického teoreticko-metodologického systému. Neoklasika prošla několika vývojovými etapami a transformacemi - od původní „čisté“ předkeynesovské neoklasiky až po poválečná rozpracování moderních mikroekonomických teorií i neoklasické makroekonomické nadstavby, včetně soudobých eklektických koncepcí a přístupů [23].

První etapou se stalo formativní období od 70. let 19. století cca do 30. let 20. století. Neoklasika byla dominujícím (a ve standardní linii jediným) směrem abstraktně-logického proudu. Druhá etapa - v době nadvlády keynesovství - trvá cca od II. SV do 60. resp. 70. let. Již 30. léta ale znamenají pád neoklasiky v tradiční podobě a postupně začíná dominovat keynesovství. Neoklasika nezaniká, její koncepce jsou učebnicově prezentovány a rozpracovávány i mnohými neokeynesovci [1]. Vzniká neoklasická makroekonomie - zejména po liniích moderní kvantitativní teorie peněz a teorií růstu. „Neoklasická renaissance“ vrcholí v 70. - 80. letech neokonzervativní ofenzivou. Antikeynesovská revoluce přináší přechod do třetí etapy [23]. Neokonzervativní ekonomie dominuje od 70. let v rovině teoretické, od 80. let i hospodářsko-politické. Od počátku 90. let její váha klesá a začíná se více prosazovat i modernizované keynesovství [23]. Otázky aktuálního stavu, směřování, rozpolcenosti, ale i pragmatického pojetí standardních modelů jsou umocňovány globalizací a zůstávají otevřené [25].

Neoklasika prodělala dvě významné transformace. Hlubší změnu představoval přerod klasicismu (zejména tzv. millovské ekonomie) v neoklasiku koncem 19. století; od 30. let 20. století pak reaguje na keynesovství. V jejích moderních podobách však již nejde o tradiční neoklasiku, dochází k prolínání s neokeynesovstvím, objevují se průniky do dalších oblastí či pokusy o zohlednění institucionálního rámce [23]. Neoklasika po II. SV (též „postkeynesovský neoklasicismus“), přes nové podoby a vnější formy, však stále vychází z tradičních teoreticko-metodologických i světónázorových východisek. Na bázi subjektivní teorie hodnoty pracuje s determinací cen podle sil poptávky a nabídky, rozdělování funkcionálně odvíjí od konceptu mezních produktivit faktorů a místo společenských rozporů a konfliktů zájmů jedinců i sociálních skupin vychází z idejí harmonického systému v duchu liberalismu [1], [23].

Pro tvorbu základů zejména moderní mikroekonomie má klíčový význam první etapa. Objevy

a aplikace tzv. technickovědecké revoluce vedly ke sjednocování světa, poprvé vzniká společný proud ekonomického myšlení. Neoklasika se neomezuje na Anglii - školy se formují i na kontinentě, později ve specifických podmínkách USA. Ve formativní fázi se jedná o heterogenní proud v podobě několika diferencovaných škol, kdy neshody panovaly mezi i uvnitř škol. Lze ale vymezit řadu obecně platných společných rysů, většinou aplikovatelných taktéž na moderní standardní teorie. Východisko vždy tvoří, různě formulovaná, idea dostatečné vnitřní stability tržní ekonomiky. Jde o představu automatického obnovení rovnováhy pomocí „neviditelné ruky trhu“, a to při plném využití zdrojů. Neoklasická ekonomie představuje základ moderního ekonomického liberalismu a hlásí se k tradici odmítání větší angažovanosti státu v ekonomice, v duchu A. Smitha. Označení neoklasická ekonomie (obdobně jako např. rakouská škola) se postupně rozšířilo a ztratilo dřívější mnohdy pejorativní nádech. První představitelé (Rakušané, Jevons) však vazby na klasickou školu odmítali. K jejím odkazu se hlásí až A. Marshall a cambridgeská škola, s neoklasickou interpretací děl Smitha, Ricarda, Milla aj. [23].

Politická ekonomie je na konci 19. století zaměněna za anglosaskou economics, s cílem pozitivně „ne-filosoficky“ vyložit fungování tržní ekonomiky ve smyslu obecně platné teorie. Změna názvu - v duchu snah o „čistou“ ekonomii - signalizuje proměny předmětů, cílů i metod [23]. V komparaci s klasickou školou lze uvést: důraz kladený na poptávkovou stranu trhu; orientaci na krátkodobější aspekty ekonomické činnosti (abstrakci od otázek růstu - primární oblasti je alokace zdrojů, růst je „předpokládán“); stacionost analýzy či odlišné pojetí subjektů. Ústřední místo již nezaujímá kapitalista jako vlastník či podnikatel (podle klasické ekonomie spořicí ze zisků a vytvářející zdroje akumulace i zaměstnanosti), ale suverénní spotřebitel a jeho preference jako hybná síla. Primárním zdrojem akumulace se stávají úspory domácností. O dynamické akumulaci kapitálu neoklasika nehovoří, místo ní zkoumá procesy spojení a investování tržně koordinované pomocí pružné úrokové míry [1], [10].

V poslední třetině 19. století zřetelně sílí snahy scientizovat ekonomickou teorii. Marginalismus, matematizace, optimalizace a modelování tvoří související aspekty „zvědečtění“, často chápáného ve smyslu formalizace závislosti veličin

s přiblížením exaktním přírodním vědám, s aplikací metod přírodních věd. Marginalistická revoluce reprezentuje kvalitativní zlom ekonomického myšlení [10]. Jde přitom o déletrvajcí proces - měla své předchůdce a vítězství trvalo řadu let, kdy definitivně proráží až s rozšířením Marshallovy práce *The Principles of Economics* (1890, [13]). Úsilí o přeměnu ekonomie na exaktní vědu pomocí matematizace a zlepšování logické struktury i aparátu, s dalšími předpoklady pro pokročilejší a rigoróznější teoretickou strukturu, je spojeno s průkopníky matematického přístupu (A. A. Cournot, Jevons, Walras, V. Pareto či F. Y. Edgeworth v Evropě a především I. Fisher v USA). Vyústěním jsou moderní podoby matematické ekonomie a ekonometrie, resp. precizace a rozšíření teorií pomocí formalizace a matematického jazyka jako významný trend ve 20. století [1], [23].

Nejen matematický přístup a využití mezních veličin (včetně principu jejich vyrovnání jako kritéria efektivní alokace vzácných zdrojů) má četné historické předchůdce a dávnější kořeny. Již v antice vykrystalizovaly dva teoreticko-metodologické (a ideové) přístupy: individuálního a obecného blaha, které ztělesňují tradiční svár individualismu a kolektivismu. Na individualistických základech vyrůstají koncepce liberalismu, včetně tzv. člověka ekonomického. V neoklasickém systému jsou ekonomické kategorie a principy - v duchu metodologického individualismu, resp. výchozího mikropřístupu - odvíjeny od racionálního chování jedince. Tento bývá obvykle ztotožňován s homo oeconomicus na principech rationality a optimalizace [24]. Filosoficky se původně opírá o utilitarismus, patrný je vliv hédonismu či senzualismu, s kořeny již v antice. Zatímco u Smitha bylo stavěno na idejích přirozenosti a přirozeného řádu, moderní podoby argumentují axiomatikou racionálního chování. U označení homo oeconomicus bývá připomínán Jevons, utilitaristicky pojímající „ekonomii jako matematiku slasti a strasti“. K rozpracování přispěli další průkopníci a pokračovatelé marginalismu, abstraktnost ekonomického modelu člověka vyústila v matematickou, resp. axiomatickou podobu. Klasická škola stavěla na maximalizaci osobního prospěchu, neoklasika šířejí na maximalizaci užitku, později i s aspekty „nejistoty“ v podobě užitku očekávaného či určitým zohledněním sociálních vlivů [16], [23].

2. Předchůdci teorie užítku a mezního užítku do 19. století

Marginalismus pronikal předešlým přes koncepci mezního užítku reprezentující základ neoklasické teorie hodnoty a ceny [23]. Hlavními odlišnostmi od hodnotových teorií klasické školy jsou subjektivismus a marginální metoda [10]. Kořeny subjektivismu je možné vystopovat do středověku, resp. již starověku. K hlavním novověkým předchůdcům lze řadit F. Galianiho, D. Bernoulliho, J. B. Saye, J. Benthamu a zejména H. H. Gossena - významných historických mezníků je však více [11].

Athénský filosof Xenofón (asi 430-355 p.n.l.) bývá označován za autora nejstaršího zobecnění jeho pojednání o ekonomických otázkách [23]. Velikost směnné hodnoty vyvozuje z užítku a zakládá subjektivní tradici, zdůrazňuje ale i význam práce. **Aristoteles ze Stageiry** (384-22 p.n.l.), v kontextu hledání přirozené spravedlnosti, analyzuje směnu a ceny, rozlišuje užitnou a směnnou hodnotu a formuluje princip ekvivalence směny. Ceny mají odrážet přirozenou spravedlnost a má se směňovat „stejně za stejné“. Hledá něco „třetího“ (vnitřní substanci), co je obsaženo ve směňovaných zbožích, které se odlišují užitnou hodnotou. Úvahy o tom, že směna zboží je směnou lidské práce zakládá tradici objektivní teorie hodnoty, resp. ceny. Problém rozdílnosti vynakládané práce však nevyřešil (s řešením u K. H. Marxe [23]). Dále hledal srovnatelnost zboží v rovnosti směnné hodnoty se stejnou částkou peněz. Jeho dualistická řešení bývají různě interpretována a nejednoznačnosti jsou umocněny úvahami o tom, že zbožím je společná jejich potřebnost. Toto zakládá tradici subjektivních přístupů k hodnotě a ceně [11]. Aristoteles shrnul ekonomické úvahy starověku a zkoumal i další kategorie [23].

Středověkem se táhne subjektivní i objektivní linie hodnotových teorií. Připomínán bývá T. Akvinský (1225-74) či Johannes Buridanus (asi 1295-1366) jako rozmach aristotelismu a scholastické filosofie či tzv. italská škola G. F. Lottiny (1548) reprezentující pozdní aristotelismus a později osvícenství (Galiani). Někteří rozvíjí subjektivně-užitkový přístup, s vazbou hodnoty zboží na užitek - např. pozdní scholastikové L. Molina (1535-1600), J. de Lugo (1583-1660) a L. de Lesius (1554-1623). Zdroj hodnoty a ceny vztahují k užítku, který nespojují s vnitřní vlastností zboží, ale s individuálním úsudkem. Neznají mezní

užitek, ale tuší, že užitek souvisí se vzácností. Obě tradice (rozvíjen je taktéž přístup objektivně-nákladový, s vazbou ceny na reálné náklady) se odkazují na argumentaci Aristotela, kterou však významně nepřekračují [10]. Uvedené platí také pro úvahy filosofů přirozených zákonů 17. století H. de Groota (1583-1645) a S. von Pufendorfa (1632-87).

Obohacení je spojováno s dílem Della Moneta (1751, [6]), jehož autorem je neapolský opat a diplomat **Ferdinando Galiani** (1728-87). Spolu Francouzem E. B. de Condillacem (1714-80) bývá řazen k prvním moderním teoretikům subjektivní hodnoty. Rozvíjel subjektivní přístup scholastiků a svých italských předchůdců B. Davanzatiho (1529-1606) či G. Montanariho (1633-87). Vymezil ekonomickou vzácnost, naznačil paradox hodnoty, analyzoval rovnováhu, souvislosti mezi množstvím a cenami (chápal vzájemnou závislost ceny a poptávky) nebo úrok jako platbu kompenzující riziko půjčujícího. Na jeho senzualistické pojetí užítku navazuje Bentham. Pozice subjektivní teorii hodnoty zastávali dále francouzský ekonom a státník, fyziokrat A. R. J. Turgot (1727-81) nebo J. B. Say, kteří však ještě neoperovali s mezním užitekem [10]. Galiani, Condillac a Turgot byli schopni vysvětlit mnohé souvislosti konceptu užítku, ale neobjasnili na těchto pozicích hodnotu zboží [11].

Za prvního autora koncepce mezního užítku je považován švýcarský matematik a fyzik **Daniel Bernoulli** (1700-82), označován za významného předchůdce marginalismu. Do ekonomie vstoupil tzv. St. Peterburgský paradox při hazardní hře vrhání mincí (*Specimen Theoriae Novae de Mensura Sortis*, 1738) jako první doložená formulace klesajícího mezního užítku (zde důchodu). Bernoulli také vyslovil hypotézu, že se lidé nezajímají o peněžní hodnotu výhry, ale řídí se očekávaným užitekem [10].

Důležitý je vklad britského utilitaristy **Jeremy Bentham** (1748-1832), usilujícího o přebudování společnosti. Reformy hodlal provádět na principu užítku a kalkulu štěstí - „kalkulu slasti a strasti“ (lidé usilují o maximalizaci rozkoší a minimalizaci bolesti), včetně morálních úvah o spravedlnosti a dobru. Jedince považuje za racionální maximalizátory užítku, jednající ve vlastním zájmu. Filosof, sociální a právní reformátor Bentham usiloval o zlepšení života a doporučoval řadu opatření [15]. Aktivitu měly přinášet „čisté štěstí“ maximálnímu počtu lidí (*Introduction to the Prin-*

ciplés of Morals and Legislation, 1789 aj.). Filosoficky přispěl k ekonomické analýze, kam vnáší představu užitku a maximalizace. Jeho filosofický a ekonomický vliv byl zprostředkován stoupenci, včetně Ricarda, J. Milla a J. S. Milla [23].

Pozdější vývoj koncepcí užitku je spojen s „triumfem“ mezního užitku [11] v díle Mengera, Jevonse a Walrase, dalšími Rakušany (E. Böhm-Bawerk, 1884, F. Wieser, 1889 aj.), tzv. neomarginalisty (H. Mayer, L. E. Mises, P. N. Rosenstein-Rodan), zavedením pravděpodobnostní matematiky teorií her (J. L. Neumann, O. Morgenstern, 1944) nebo ordinalisty, resp. aparátem indifferenční analýzy (Edgeworth, 1881, Pareto, 1906, J. R. Hicks, 1934 aj.) a dalšími rozpracováními. Propracovávány jsou samozřejmě i koncepce odlišné a k subjektivní tradici silně kritické [23]. Teorie hodnoty v historickém pohledu, s různým akcentem, odlišně odpovídají na tři základní otázky. Jedná se o problém směnných relací, resp. relativních cen, absolutních cen a měřitelnosti velikosti bohatství a činitelů určujících jeho velikost. Podle odpovědí mohou být rozlišovány teorie marxistická, ricardovská, neoklasická (Marshall), subjektivní (u Rakušanů) aj.; specifická je koncepce institucionalistů či dalších alternativců. Monistické přístupy existují v pojetí objektivně-nákladovém (jednofaktorové - Ricardo, Marx či vícefaktorové - J. S. Mill) i subjektivně-užitkovém (Rakušané, Jevons). K dualistickým přístupům náleží Marshall s určením hodnot, resp. cen společnými silami poptávky a nabídky v kontextu dílčí rovnováhy [23].

3. Kořeny standardních koncepcí v klasické, resp. poklasické ekonomii

Definitivní vznik ekonomie jako samostatné vědy je spojen s klasickou školou politické ekonomie. Zlatým věkem bylo období od 60. let 17. století do 30. let 19. století (W. Petty, Smith, Ricardo). Vrchol a syntetizaci, ale i postupný úpadek reprezentuje tzv. millovská ekonomie. V rozmezí cca 1662-1830, resp. 1871 působila v Anglii a ve Francii řada různorodých ekonomů, kteří mohou být ke klasické škole řazeni [1], [23] aj. Někteří hovoří o tzv. poklasické ekonomii prvních dvou třetin 19. století představující doznívání a úpadek zejména anglické větve (J. Mill, J. R. McCulloch, J. S. Mill, J. E. Cairnes, někdy též N.

W. Senior, T. R. Malthus či také J. B. Say atd.). Jiní zde preferují označení desintegrace klasické ekonomie, připomínají kontroverze tzv. ricardovy školy (J. Mill, McCulloch, T. de Quincey, E. West) versus antiricardovské opozice (S. Bailey, Senior), spory měnové a bankovní školy či volí členění na generace (někdy včetně Marxe). Existují odlišné pohledy na etapizaci, různé přístupy panují u začleňování autorů i u interpretací děl [23]. Klasická škola sympatizovala s nastupujícím kapitalismem a liberálním vyústěním vystupovala v zájmu průmyslového kapitálu a nejvyspělejších zemí. Prakticky všichni autoři se rekrutovali z řad Angličanů a Francouzů. Výjimky tvoří Američan B. Franklin, Němec K. H. Rau či Švýcar J. Ch. L. Simonde de Sismondi, který přechází ke kritikům [23].

Mezi představitele formativního období jsou řazeni angličtí filosofové přirozených zákonů J. Locke (1632-1704) a D. Hume (1711-76) - ideoví předchůdci liberalismu. Filosofický rámec školy poskytuje Hume (1752), který v ekonomické oblasti analyzoval vlivy peněz na ekonomiku a základy kvantitativní teorie peněz. Nejranější úvahy v této oblasti se objevují ve Španělsku 16. století („monetarismus“ univerzity v Salamance), úlohu peněz zkoumají i merkantilisté. Předchůdcem zde je Francouz J. Bodin (1569), Locke (1692) a Hume (1752). Prvky jsou obsaženy v dílech Ricarda či J. S. Milla. Do období raných úvah o kvantitativní teorii (16. století) spadají také prvopočátky teorie parity kupních sil, kde je za duchovního tvůrce označován Ricardo. Kvantitativní teorie, jako jedna z nejstarších a nejběžnějších teorií peněz, nebyla dlouho rozpracovaná - to je spojeno až s neoklasikou přelomu 19. a 20. století.

Klíčovými osobnostmi klasické školy byli **Adam Smith** (1723-90), jako klasik manufakturního období (*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 1776, [26]), a **David Ricardo** (1772-1823), jako klasik průmyslové revoluce (*Principles of Political Economy and Taxation*, 1817 aj.). V hlasování laureátů tzv. Nobelovy ceny za ekonomii v roce 2005 ohledně „největšího ekonomu všech dob“ obsadili třetí místo (za P. A. Samuelsonem, I. Fischerem, resp. K. J. Arrowem [21]). Akademik a skotský morální filosof Smith pátral po zdrojích růstu národního bohatství, za které označil výrobu zboží a akumulaci kapitálu. Samouk, obchodník a makléř Ricardo usiloval o rozvoj díla Smitha, s těžištěm v rozdělování a byl i praktikem; obdobně jako Smi-

th ovlivňoval dobové mínění a politiku.

Klasická škola reprezentuje teoretické zdůvodnění ekonomického liberalismu a „malého“ státu. Stát nemá příliš zasahovat ani uvnitř země, ani bránit volnému mezinárodnímu obchodu a nechat působit „neviditelnou ruku“. Za prvek klasické školy s nejtrvalejší platností se považují úvahy o dělbě práce. Je analyzována dělba práce a specializace uvnitř ekonomiky i podniku a význam mezinárodní dělby. Specializace zemí a zahraniční obchod jsou zde nazírány jako hra s nulovým součtem. Teorii absolutních výhod koncipoval Smith, komparativních výhod (resp. nákladů) hlavně Ricardo, s autorstvím již u J. Milla. Úroveň směnných relací v zahraničním obchodě řeší teorie reciproční poptávky J. S. Milla. Doktrína komparativních výhod dodnes představuje východisko standardních teorií mezinárodního obchodu i základ ideologie volného obchodu, včetně řady kritických výhrad [23].

Klasická škola zkoumá zejména makroekonomické otázky a politická ekonomie není vědou o chování jedince, za ekonomickými subjekty jsou skryty makrosektory nebo třídy. Nevyzrálé poměry implikují ideu harmoničnosti zájmů a ústřední postavou je činný kapitalista, spořící z podnikových zisků, investující a podněcující růst. Klíčové koncepce představují teorie hodnoty a rozdělování. Obě vycházejí z odlišných principů a východisek ve srovnání s učebnicovými přístupy dnešní standardní ekonomie a jsou s nimi těžko porovnatelné. Výklad hodnoty určené práci je různě a často i rozporně formulován a modifikován [23]. Problémy teorie pracovní hodnoty vedly k rozpracování (Marxem) v jedné, resp. nahrazení (Millem) v podobě vícefaktorová koncepce výrobních nákladů) v linii druhé. U rozdělování, vedle makropřístupu teorie přebytku, existuje další tradice - mikroteorie produktivnosti faktorů (Say, Senior, Mill) vycházející z komplementarity faktorů a otevírající cestu doktríně mezní produktivity Neoklasika se později zaměřuje především na „bílá místa“ právě v mikrooblastech [13].

Důležitý je metodologický odkaz zejména v rovině použití metody abstraktně-deduktivní jako dominantní metody analýzy (Ricardo). Klasická škola nevyužívá, dobově nerozvinuté, matematické a formalizované přístupy, ani metody marginalistické analýzy. Princip klesajících výnosů zde figuruje jako jeden z hlavních pilířů systému Ricarda. Kontroverzní je dodnes populační zákon

anglikánského duchovního, ekonoma a historika T. R. Malthuse (1766-1834, *An Essay on the Principle of Population*, 1798). Formuluje populační dynamiku, včetně konsekvencí pro kontrolu populace či inspiraci pro „neomalthusovské“ pokračovatele [15]. Spolu s vizí Ricarda o nevyhnutelnosti stagnace přispěl k dlouho přetrvávající představě politické ekonomie jako pesimistické „pochmurné vědy“ [23]. Kritizoval Ricardovu pracovní teorii, zkoumal renty a byl J. M. Keynesem označen i za předchůdce koncepce nedostatečné poptávky (Malthusův text *Principles of Political Economy*, 1820, 1834 aj.).

Významným mezníkem se stala mikroteorie produktivnosti všech výrobních faktorů spojovaná s metodologickým předchůdcem neoklasického systému Sayem. Francouzský ekonom, publicista a podnikatel **Jean-Baptiste Say** (1767-1832) popularizoval dílo Smitha, ale je v mnohém (obdobně jako Malthus či Senior) od klasických koncepcí Smitha a Ricarda značně vzdálený [23]. Hlavním bodem kritiky byla koncepce hodnoty, Say kritizuje i pojetí produktivity (přílišné zaměření Smitha na výrobu materiálních statků). Za tři paralelní zdroje hodnoty, resp. užitečnosti statků považuje práci, půdu a kapitál, které poskytují služby. Výsledkem je užitná hodnota statku, která se ustavuje (poptávkou a nabídkou) jako cena. Následuje rozdělení ceny mezi faktory v podobě tvorby důchodů. Rozdělování zde není determinováno z pozice přebytku, ale principy užitku a vzácnosti. Say usiluje o nahrazení teorie pracovní hodnoty subjektivním přístupem; připomínány bývají i úvahy o kapitálu či podnikatelské funkci kapitalistů [9]. Založil liberální tradici francouzského ekonomického myšlení a pokusil se o rozšíření předmětu politické ekonomie od tvorby bohatství ke zkoumání morálních, politických a právních předpokladů svobodné společnosti (1828-29). Klíčové dílo (*Traité d'économie politique*, 1803 [17]) pojednává o produkci bohatství, o rozdělování bohatství a o spotřebě bohatství.

Say se stal předchůdcem moderní makroekonomie, když také posílil víru v samoregulující tržní mechanismus. Tzv. Sayův zákon trhů [17] kriticky vyzdvihl Keynes jako symbol klasické a neoklasické ekonomie. Jedná se o koncepci metafyzické rovnováhy mezi prodávajícími a kupujícími, známé již J. Millovi. Zjednodušeně řečeno: stoupenci Sayova zákona věří, že nabídka si sama vytváří poptávku. V pozadí je skryta představa o auto-

matické schopnosti tržního systému dosahovat rovnováhy při plném využití zdrojů, korespondující s liberálním viděním, včetně představy o harmonii chování ve svobodné tržní ekonomice. Princip bývá různě formulovaný. V primitivní podobě jako totožnost argumentující pouze z pozic trhu statků - u fyziokratů či Saye. Tento tvrdí, že nabídka statku vytváří příjmy, od nichž se odvozuje poptávka po ostatních statcích a peníze slouží pouze jako prostředek směny, nikoli jako uchovatel hodnoty. Precizněji je formulován jako rovnost, kdy je přihlíženo k penězům. Zde dlouhodobě nikdy není agregátní poptávka menší než taková, co koupí reálný důchod za rovnovážné ceny, včetně příslušných zisků (intuitivně u Smitha či Ricarda). Princip někdy bývá vnímán jako mikrotvrzení o rovnováze na všech trzích, které se „vyčišťují“, což je ale spojeno až s Walrasem. Obvyklejší je makrotvrzení o rovnováze celé ekonomiky (jako rovnost, identita či podmínka rovnováhy). Existují i další formulace, obvykle taktéž implikující kvantitativní teorii peněz [9], [23]. Princip vyjadřuje jednu ze základních tezí makroekonomie - závislost poptávky a nabídky na agregátní úrovni. Moderní variantu mechanismů obnovujících rovnováhu při plném využití zdrojů představuje efekt bohatství (resp. efekt Pigoua či Patinkinův efekt reálných peněžních zůstatků atd.).

S Angličanem **Nassau William Seniozem** (1790-1864, *An Outline of the Science of Political Economy*, 1836 aj.) bývá spojována teorie abstinence. Úrok je pojímán jako motiv tvorby úspor nezbytných k tvorbě nového kapitálu. Základ hodnoty tvoří užitek a vzácnost, velikost je dána poptávkou a nabídkou. Výroby se účastní produktivní faktory spojené s obětmi, kompenzovanými odměnami faktorů tvořícími výrobní náklady, které určují rozsah nabídky. Konceptu přejímá J. S. Mill (velikost úroku již vysvětluje poptávkou po úsporách, resp. nabídkou) a později neoklasika. Moderní mikroučebnice hovoří o úroku jako alternativní ceně současné spotřeby, s nahrazením abstinence pomocí neutrálnějšího „čekání“ na spotřebu (reálný náklad kapitálu) podle Marshalla [1]. Uplatnění našlo široké chápání renty jako možné složky všech důchodů - renty nejenom u vlastnictví půdy. Významný je Seniorův metodologický pokus vybudovat ekonomickou vědu čistě deduktivním způsobem ze čtyř základních axiomů (včetně teze, že každý usiluje o růst bohatství s minimálními náklady nebo prin-

cipu klesajících výnosů v zemědělství). Politickou ekonomii chápe jako disciplínu pozitivní - „čistou“ vědu o bohatství, oproštěnou od politické a sociální problematiky [1], [23] aj.

U tzv. millovské ekonomie figuruje vícefaktorová nákladová teorie hodnoty. Hodnota je vytvářena prací i kapitálem, směnné relace jsou určovány rozdíly v poměrných peněžních výrobních nákladech. Hodnota již není tvořena ve výrobě a představuje směnný poměr mezi dvěma zbožími. Inspirativní je analýza různých případů cenové tvorby, s naznačením důvtoků a nabídek jako funkcí spojujících množství a ceny i elasticity. V návaznosti na Ricarda jsou rozlišeny statky nereprodukovatelné s fixní nabídkou. Jejich cena je určena vzácností nabídky a koupěschopností poptávky. Dále statky volně reprodukovatelné se situací stálých a klesajících výnosů. Stálé výnosy operují s modelem horizontální nabídky. Cena je zde určena výrobními náklady v podobě mezd a zisků na jednotku produkce (v moderním pojetí průměrnými náklady), dobově v průmyslu. Situace klesajících výnosů je spojována se zemědělstvím - s rostoucí nabídkou a určením ceny náklady i vlivem poptávky. Teorie rozdělování zde nevychází z teorie přebytku, ale z nákladové koncepce hodnoty [23].

Klíčové dílo britského ekonoma, logika a filosofa **Johna Stuarta Milla** (1806-73) *Principles of Political Economy*. With some of their Applications to Social Philosophy (1848 [14]) je pokusem o eklektickou syntézu a završení uceleného pohledu na ekonomické poznání poloviny 19. století. První anglickou učebnicí byly *Elements of Political Economy* (1821) jeho otce J. Milla (1773-1836). Text z roku 1848 představoval základní učebnicové východisko ve druhé polovině 19. století v anglicky mluvících zemích (např. ve zkrácené podobě H. Fawcetta, 1863), vystřídané až knihou Marshalla (1890 [13]). Mill již nepátrá po podstatě ekonomických jevů, ale usiluje o pozitivní popis. Odmítá pojetí „čisté“ ekonomie (Saye aj.) a považuje ji za součást obecnější morální a sociální filosofie. Filosoficky staví na utilitarismu Benthama [15], je umírněným liberálem a reprezentuje počátek sociálního reformismu. Je stále částečným stoupencem „laissez-faire“ (1859), který propaguje, neboť ústí do možnosti samostatného rozvoje jedinců. Smith (1776) „laissez-faire“ vyzdvihuje hlavně z důvodu maximalizace materiálního blahobytu.

Mikro- i makropřínos Milla (pojetí poptávky a nabídky jako schématu, využití elasticity poptávky, rozvoj teorie firmy či rané úvahy o hospodářském cyklu) je značně široký. Zapsal se v metodologii ekonomie (1844), politologii, sociologii či filosofii (1859); jeho začleňování mezi klasické liberály či evoluční socialisty však není jednoznačné.

Reprezentantem krajního liberalismu je Francouz F. C. Bastiat (1801-50) a Belgičan G. de Molinari (1819-1912). Tzv. škola francouzského harmonismu zdůrazňuje univerzálnost liberálních principů s odmítáním státního monopolu při poskytování veřejných statků a je protipólem tradice britské [23]. Harmonisté věřili, že ekonomické vztahy, ponechány samy sobě, existují ve vzájemné harmonii a jsou určitým předobrazem teorie celkové rovnováhy. Koncepte harmonického kapitalismu nazírá tento jako společenství podnikatelů a dělníků, kteří si dobrovolně vyměňují služby. Předpokladem ekvivalence výměny a všeobecné harmonie zájmů je maximální hospodářská svoboda. Molinari přichází s teorií soukromého poskytování bezpečnosti (1849) a kritikou všech státem vytvořených a garantovaných monopolů. Rozvijí ideu secese území, které by mělo mít možnost volby mezi vládami. Analyzuje fungování společnosti na ryze tržních principech bez existence monopolů vlády. Bezrozpornou kapitalistickou společnost a svobodné trhy hájí Bastiat (1849), odmítající pesimismus Ricarda [23]. Do školy harmonistů jsou řazeni liberální autoři několika generací. Uváděn zde bývá i Say [31], A. L. C. Destutt de Tracy (1754-1836), později M. Chevalier (1806-79), J. G. Courcelle-Seneuil (1813-92) aj.

Do německy mluvících zemí se počátkem 19. století šíří ideje klasické školy, které získávají jen malý vliv. Výjimky představují stoupenec volného obchodu Němec H. Dietzel (1857-1935) a zejména německý ekonom K. H. Rau (1792-1870), jehož texty (1826, 1841 aj.) bývají připomínány i při výčtu předchůdců neoklasické mikroanalýzy [5]. Přichází s pokusem syntézy kameralistiky s dílem Smitha a systematizací politické ekonomie (s národohospodářskou teorií, hospodářskou politikou a finanční vědou). Naproti tomu Say či Senior „čistou“ ekonomii pojímají pouze jako teoretickou a praktickou politiku odkazují do správní vědy. V polovině 19. století zde myšlení ovládla opozice proti anglo-francouzské škole, předznamenávající nástup alternativní a kritické německé historické školy [23].

4. „Neviditelná ruka“ aneb návraty Adama Smitha

Pro standardní ekonomickou analýzu je klíčová teze o přirozené podstatě člověka (jako hybné síle ekonomického vývoje), založená na egoismu a individualismu. Ekonomické jevy a principy vyplývají z přirozené povahy lidí jednajících ve vlastním zájmu, kteří usilují o zlepšení životních podmínek a účastní se směny. Známymi se staly pasáže „Bohatství“ jako: „... že se můžeme naobědvat, to není z dobré vůle řezníka, sládky či pekaře, nýbrž proto, že dbají svých vlastních zájmů ... nedovoláváme se jejich lidskosti, nýbrž jejich sobectví ...“ [26, s. 16] či „... každý jednotlivec ... sleduje jen svůj vlastní zisk ... vede ho tu jakási neviditelná ruka, aby napomáhal k dosažení cíle, o který mu vůbec nejde ...“ [ditto, s. 398]. Standardní interpretace odkazuje A. Smitha stojí i u základů neoklasické konstrukce homo oeconomicus a představuje východisko moderních optimalizačních přístupů [24].

Původně morální filosof Smith však v Teorii mravních citů (1759 [27]) hlásá etiku solidarity a dobrosrdečnosti coby přirozených lidských vlastností, na kterých spočívá společnost. Obohatil zde oblast morální filozofie o teorii sympatie. Přestože je člověk pokládán za egoistickou bytost, je zároveň jeho přirozenou schopností vcítit se do situace bližního a přijmout jeho zájmy. Solidární zájem o druhé náleží k substanci lidskosti tak, jako zájem o vlastní dobro. „Ať již je dovoleno pokládat člověka za jakkoli sobeckého, přesto v jeho přirozenosti evidentně existují určité principy, které způsobují, že je zainteresován na osudu jiných lidí, a že jejich štěstí je pro něj nezbytné, i když z něj nemá nic jiného kromě radosti, že je jeho svědkem“ [27, s. 5].

Trh tedy není vázán mravností pouze v tom smyslu, že by subjekty trhu byly na základě „sympatie“ personálně eticky nabádány k souvztáhnému chápání vlastních a cizích zájmů. Harmonizace protikladných zájmů je nakonec možná jen tím, že existuje skrytý řád, který dokáže koordinovat střety vlastních zájmů v tržně hospodářské konkurenci v mravně kvalifikovaném smyslu, tedy ve prospěch obecného dobra. Smith však nikde dotýčný řád systematicky nepopisuje, pouze jej naznačuje. Zřetelné je to především v metafoře o „invisible hand“, kde odkazuje na rozdělení prostředků ke štěstí [27, s. 188]. Ve výše citovaném „Bohatství“ pasáží o „neviditelné ruce“ odkazuje

na maximalizaci. Na obou místech však konstatuje, že bezděčně podporovaným účelem je zájem společnosti.

Teprve „Bohatství“ [26] označuje za základ jednáni etiku vlastního prospěchu a morálku individuálního sobectví, která ale není v rozporu s morálkou „vzájemné pomoci“, jež má podobu dělby práce a směny. Existují různé interpretace jeho odkazu, kdy citované pasáže často bývají vytrhovány z celkového rámce Smithových děl. Bývá připomínáno, že si tento více cenil první práce než později slavného a tolik citovaného „Bohatství“, které hodlal pevně ukotvit v morální filosofii. J. Pavlik uvádí: „... v *Teorii mravních citů* uplatňuje ... koncepci „neviditelné ruky“, jež vede člověka k tomu, aby uskutečňoval cíle, které nebyly součástí jeho původního záměru. Na rozdíl od *Bohatství* národů, kde „neviditelná ruka“ působí v podobě spontánního řádu tržního hospodářství, jež se rozvíjí na bázi daných obecných pravidel spravedlnosti, je výrazem působení „neviditelné ruky“ v *Teorii mravních citů* spontánní vznikání a reprodukování mravního řádu, který v sobě ona pravidla zahrnuje“ [27, s. 438].

„Neviditelná ruka“ tak nemá rozměr pouze analytický, ale i etický. Ekonomika nemůže fungovat bez morálky, musí být dodržována nepsaná pravidla a hodnoty i naplňován ideál spravedlnosti. Samotný Smith připomíná, že úspěšnost trhu se pozná podle toho, jak se lidem žije. Jiné interpretace však uvádějí, že pobídky tržní ekonomiky jsou takové povahy, že se morálkou vůbec nemusíme zabývat. Každý sobecky maximalizuje vlastní prospěch a prospěch společenský se automaticky dostaví sám (či tento vůbec neexistuje); další věří, že morálku lze „spočítat“ atd. [24].

Standardní optikou je koordinace na makroúrovni zajišťována živelným působením tržního mechanismu bez rušivé účasti státu. Teze, že pokud každý sleduje osobní prospěch je tím automaticky dosahováno nejlepších výsledků pro společnost, je výrazem liberální víry v hlubší harmonii individuálních a společenských zájmů plynoucí z rovnováhy přirozených lidských motivů. Ekonomický systém s trhy v nejvyšším stádiu vývoje společnosti klasičtí liberálové nahlíželi jako „nebeský systém“, držený pohromadě gravitací. Sledování vlastního zájmu zajišťuje efektivní vynaládání zdrojů. Stát, veden ušlechtilou snahou věci zlepšit, omezí fungování trhů a tím obvykle situaci zhorší [26]. Liberální kapitalismus zde představuje přirozený

a efektivní řád, řád přirozené svobody. Idea přirozeného řádu - coby normálního i spravedlivého uspořádání - však byla v 19. století opuštěna. Neoklasika (Marshall aj.) také usiluje o poznání „normálního“ stavu věcí, ale argumenty již neodvíjí od přirozenosti, ale z racionality jednání. Problémy koordinace jsou v 19. - 20. století modelovány a formalizovány konceptem celkové rovnováhy (Walras, G. Debreu, Arrow), roli vlastního zájmu při koordinaci aktivit v subjektivním pojetí rozvíjí F. A. Hayek atd. [23].

Smithem nebyly vymezeny podmínky působení „neviditelné ruky“ - v čele s dokonalou konkurencí (a problémy tržních selhání). Koncepce nespécifikuje jak, proč a pro koho působí. Často se pohybuje pouze na povrchu a je omluvou pro intelektuální lenost i cynické sobectví. Přehlížen bývá kontext díla, kde je konstrukce zasazena do systému s morálními principy, odpovědností a etickými hledisky.

I neoklasický svět obvykle předpokládá dokonalou konkurenci a neprecizuje skryté předpoklady. Institucionální prostředí je zde obsaženo implicitně, např. ve víře o prospěšnosti decentralizovaného soukromého vlastnictví pro všechny. Opomíjen bývá nutný adekvátní právní, institucionální, ale i etický rámec pro fungování trhů. Moderně je analyzována omezená racionalita [24] či vlivy kultury a ideologií na jednání člověka, které je založeno spíše na obecně přijímaných pravidlech než maximalizaci vlastního užitku. Neoklasické instrumentarium je moderně doplňováno o institucionální aspekty, např. v kontextu různých proudů nového institucionalismu, který však již ne vždy teorii udržuje v mantinelech metodologického individualismu [23]. Kritické moderní hlasy taktéž vyzdvihují tři podmínky, nutné, aby trhy alokovaly zdroje efektivně: všechny subjekty (poptávky i nabídky) mají stejné informace; musí existovat trhy zcela na všechno - na statky současné i budoucí (včetně vzdělání či zdraví) a nesmí se vyskytovat žádné externality, veřejné statky či úspory, resp. rostoucí výnosy z rozsahu [23].

Převážně je ale stále dominantní neoklasika považována za vnitřně konzistentní, obecně, smysluplné a odpovídající východisko ekonomie. Obecnější výhrady, z oblasti „tvrdých“ i „měkkých“ věd, směřují nezřídka ke staré otázce, zda ekonomie je skutečnou vědou či pouhou profesí? Většina standardních principů totiž nemůže být podrobena kritickému ověření a oblíbená ma-

tematická prezentace často slouží k maskování implicitní ideologičnosti a zájmů. A v neposlední řadě k tomu, že náležitě „vědecky“ formulované problémy se záměrně vzdalují z dosahu veřejnosti i volených reprezentantů s poukazy na „techničnost“. Ekonomové tak jsou často zbavováni odpovědnosti [21].

Někteří připomínají, že ekonomii nelze chápat jako „mravně“ sterilní vědní disciplínu, neboť lidská činnost je determinována sociálním a kulturním prostředím, v rámci kterého se utvářejí zkušenosti i hodnotový systém, jenž má význam v procesu motivace a rozhodování. Člověk činí rozhodnutí nejen na základě racionality, ale i citů, jenž jsou jeho součástí. Eticky orientovaná motivace je v dílech světových ekonomů obsažena v různých proporcích. Etické otázky vystupují do popředí zejména u těch, kteří se zabývají vývojem ekonomického myšlení a v dílech představitelů sociálně-ekonomických teorií [23]. Ekonomické myšlení starořeckých filozofů a později scholastiků bylo organickou součástí jejich filozofie a etiky, ekonomické problémy byly řešeny v rámci úvah o spravedlivém uspořádání. Merkantilisté a kameralisté posunuli ekonomické myšlení od morálních úvah k praktickým otázkám hospodářské politiky. Význam etického přístupu s dalším vývojem ekonomie prokazatelně poklesl.

A. K. Sen [18] uvažuje o dvou poznávacích zdrojích ekonomické vědy. Etický přístup pojímá etiku ve smyslu endogenního faktoru, ovlivňujícího ekonomický život zevnitř (s počátky u Aristotela, dále u Smitha, J. S. Milla či Marxe). Inženýrský přístup nastupuje až v moderní industriální éře, hledá racionální prostředky k dosahování již předpokládaných cílů a etické aspekty pojímá jako exogenní dané faktory (u Walrase, Cournota či Ricarda). Ve standardním myšlení dnes převládá inženýrská linie, mnohdy potlačující tradici etickou. Sen považuje oba přístupy za významné, žádný ekonomický směr či škola se ale nevyvíjely v čisté podobě. Při porovnání obou přístupů přitom existuje rovina, ve které se významně odlišují - motivace [3]. Kritizována bývá i eroze morálních hodnot v klimatu založeném na maximalizaci ekonomických zájmů, včetně víry v automatickou harmonizaci [16].

Odkaz „otce ekonomie“ A. Smitha je dodnes předmětem diskuzí a obdivu. Nelze však přehlížet dobovou podmíněnost díla, ani fakt, že různé interpretace si berou pouze to, co se jim hodí.

Jeho „první návrat“ je spojován s nástupem a rozmachem neoklasické ekonomie na přelomu 19. a 20. století. Dynamické prvky, historický čas, úvahy o perspektivách vývoje či mnohé další aspekty však tato opouští. Ostatně i kritický T. B. Veblen posměšně nazval Marshalla a další „neoklasiky“, neboť pouze mechanicky přebírají „neviditelnou ruku“ a v tradičním duchu interpretovanou přirozenou podstatu člověka. O „druhém návratu“ se hovoří v kontextu neokonzervativní ekonomie 70. a 80. let. Smithova kritika merkantilismu a monopolů ovlivnila chicagskou školu [23], úvahy o vládě teoretiky veřejné volby, inspirace zde nachází škola racionálních očekávání či neorakušané se „spontánním řádem“ [12]. Zapomínat nelze ani na interpretace značně odlišné. Smith byl ceněn např. Marxem a anglická klasická škola (s teorií pracovní hodnoty) představuje jeden z ideových zdrojů marxismu [23].

5. Nedocnění průkopníci Cournot, Thünen a Gossen

Tradičně bývá zdůrazňován originální a průkopnický přínos Cournota, Thüvena a Gossena z první poloviny 19. století. Tito však příliš neoslovili své současníky, nevybudovali ještě ucelený systém nové ekonomické vědy a jejich ekonomické úvahy byly „objeveny“ neoklasickými teoretiky mezního užítku, mezní produktivity a ekonomické rovnováhy až o několik desetiletí později [1], [19], [23].

Francouzský matematik a filosof **Antoine Augustin Cournot** (1801-77) je označován za průkopníka matematické ekonomie a významného předchůdce neoklasiky, zejména teorie firmy. Dobově proslul pracemi z teorie pravděpodobnosti, usiloval o aplikaci matematiky na ekonomické problémy a jako předchůdce ekonometrie o empirickou testovatelnost teorie trhu i cen. Klíčové dílo *Recherches sur les principes mathématiques de la théorie des richesses* (Zkoumání matematických principů teorie bohatství, 1838 [2]) přináší do ekonomie diferenciální počet, s aplikacemi na chování firmy. Úvahy ohledně matematické analýzy poptávky a nabídky, aplikace marginalistického přístupu k firmě či tržních struktur a rovnováhy byly doceněny až později a navazovala na ně řada klíčových autorů (Marshall, J. V. Robinsonová aj.). Matematický přístup (1838) tehdejší ekonomy neoslovil a Cournot později výklad zjednodušil

a aparát redukoval (*Principes de la théorie des richesses*, 1863, *Revue sommaire des doctrines économiques*, 1877). Vedle Marshalla ovlivnil také Walrase, ale - ač výborný matematik - Cournot se vyhnul problému celkové rovnováhy. Kritické hlasy někdy připomínají jeho přílišné soustředění na techniky analýzy a podcenění aplikací na dobové aktuální problémy [4].

V použití matematiky nebyl Cournot zcela první a již navazoval na pokusy aplikovat matematiku na řešení společenskovědních a ekonomických otázek u francouzského matematika, filosofova a politika - osvícence M. J. A. N. C. M. de Condorceta (1743-94). Vedle Cournota lze za předchůdce moderní ekonometrie považovat i Jevonse či H. L. Moora. Také dnes populární teorie her, která byla již třikrát oceněna tzv. Nobelovou cenou za ekonomii (1994, 2005, 2007 [21]), má historické předchůdce a průkopníky. Počátky úvah o herních strategiích jsou vztahovány již k létům 1713 (J. Waldegrade s metodou v karetních hrách), 1738 (Bernoulli) nebo 1921 (E. Borel s aplikacemi na vojenství).

Jednou z ústředních tendencí moderní ekonomie je matematizace a formalizace, u mikroteorie ústící do dnešní axiomatické podoby. Základ transformace tzv. marshallovské ekonomie proběhl cca během první poloviny 20. století. Hovoří se o formalistické revoluci, probíhající a populární zejména v USA. Tzv. marshallovská ekonomie představuje pokus o nalezení kompromisu mezi formalistickým a historicko-společenským přístupem, za což byla kritizována z obou stran. Ve standardní linii převážil formalistický přístup s matematickými přístupy, logikou a jazykem [1]. Ne všichni velcí neoklasičtí autoři však matematické metody považovali za nutnou a nevhodnější formu analýzy. Marshall, resp. A. C. Pigou používal matematické zkratky a matematické modely považoval za zdroj inspirace, nikoli za ekonomickou teorii samu o sobě. Kolem II. SV se však matematická ekonomie rozvíjí jako svébytný přístup s „misionářím“ typu přírodních vědců a inženýrů, kteří přinášeli „osvětu“ (R. A. K. Frisch, T. Ch. Koopmans, J. Tinbergen, M. F. Ch. Allais). Významné místo zaujímají Arrow, Debreu či Samuelson, označující matematiku „za jazyk“. Matematické techniky a formy dnes mohou určovat podstatu a obsah ekonomie jako vědy. Ostatně tzv. Nobelova cena za ekonomii (nemající s testamentem A. Nobela nic společného) bývá kriticky označována za

náhradu absentující ceny za matematiku [21]. Tradčním odpůrcem matematiky je rakouská tradice, kdy C. Menger nezpochybňuje jisté přednosti matematiky ohledně popisných účelů, ale konstatuje, že neumožňuje proniknout k podstatě [12].

Samotný Cournot zaměřil pozornost na mikrooblast tvorby tržních cen. Je mu připisováno prvenství v načrtnutí klesající křivky poptávky, kdy poprvé použil funkce poptávky a nabídky i cenové elasticity. Na rozdíl od moderního pojetí v duchu Marshalla [13] však umístil, jako v matematice, cenu coby nezávisle proměnnou na horizontální osu [15]. Rovnovážnou cenu vztáhl k bodu, kde se nabídka rovná poptávce, včetně dopadů pro změny cen při nerovnostech. U firem uvažoval maximalizaci zisku, sestrojil funkci mezního příjmu i základní modely tržních struktur (monopolu, oligopolu, dokonalé konkurence). Odlišil fixní a variabilní náklady, vymezil mezní náklady a mezní výnosy (příjmy) a maximum zisku vztáhl k jejich rovnosti. Odtud firma stanoví optimální výstup a při určení ceny vyjde z křivky poptávky. Stanovil charakteristiky struktur v průmyslu u monopolu a dokonalé konkurence. Do učebnic vstoupil analýzou cenového chování trhů s dvěma firmami (Cournotovo řešení duopolu, resp. Nashova-Cournotova rovnováha). Zkoumal mezinárodní ceny a ceny zahraničních měn, včetně konsekvencí pro arbitráže tlačící ceny zboží i měn po celém světě na stejnou úroveň (1838).

Německý odborník na zemědělství **Johann Heinrich von Thünen** (1783-1850) je označován za průkopníka prostorové ekonomie a klíčového předchůdce doktríny mezní produktivity. V *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie (Izolovaný stát ve vztahu k zemědělství a národnímu hospodářství*, 3. díly, 1826, 1850, 1863 [30]) modelově zkoumal prostorové rozmístění zemědělské výroby s návazností na teorii renty u Ricarda. Aplikoval princip klesajících výnosů na všechny výrobní faktory a jako první dospěl k formulaci koncepce mzdy a úroku na základě mezní produktivity. Princip klesajících výnosů, jako zákon klesající výnosnosti kapitálových vkladů do fixního množství půdy, figuruje jako jeden z pilířů systému Ricarda, který s jeho pomocí objasňuje pozemkovou rentu [23]. Princip používá již Malthus (dříve byl vyložen Turgotem, 1766), při objasnění diferenciální renty jej formuloval E. West (1815). Princip klesajících výnosů (později označených za mezní)

byl aplikován na zemědělství (Seniorem), průmysl (Edgeworthem), resp. na všechny faktory (Thünenem). Postupně byl rozpracován až do moderních podob zákona klesajícího mezního produktu, resp. proměnných proporcí (J. B. Clarkem, J. G. K. Wickssellem aj.) v rámci doktríny mezní produktivity, včetně řady slavných diskuzí a zásadních sporů o její základní postuláty [23].

Thünen formuloval princip mezní produktivity pro alokaci faktorů ve výrobě a pro rozdělování i princip vyrovnávání mezních produktů (kdy je celkový produkt z daných zdrojů maximální). Problematické jsou některé aplikace - např. tzv. přirozené mzdy mající zmírnit vykořisťování dělníků při určení mezd mezním produktem. Patří k průkopníkům marginalismu, kdy využívá mezních veličin při hledání rovnovážných hodnot. Jeho kniha ale zapadla a principy byly využity až Clarkem (1899) či Marshalllem. Thünenův model rozmištnění zemědělských výrobců (1826) reprezentuje počátky teorie lokalizace, rozvíjené moderní teorií struktury měst (W. Alonso, H. Richardson) aj.

Ke klíčovým předchůdcům neoklasiky náleží pruský úředník a soukromý učenec **Hermann Heinrich Gossen** (1810-58), který celoživotně marně usiloval o akademické uznání a docenění převratnosti své koncepce, kterou srovnával s významem díla M. Koperníka [19]. Úřednická kariéra Gossena, křtěného Heinrich Wilhelm Joseph Hermann, nezajímala a teprve dědictví mu umožnilo zbavit se tlaku této dráhy [8]. Reprezentuje tzv. rýnský radikalismus ovlivněný francouzským osvícenectvím i utopickými socialisty [11]. Rozpracoval filosofii a koncepci mezního užítku za pomoci matematického aparátu v *Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs, und der daraus fließenden Regeln für menschliches Handeln* (Odhalení zákonů lidských vztahů a z nich vyplývajících pravidel lidského jednání, 1854 [7]). Práce však pro specifický sloh i strukturu a matematický aparát čtenáře odrazovala a nesetkala se ani s malým ohlasem, který dobově provázal díla Cournota a Thünenena - po peripetiích byla připomenuta až Jevonsem a Walrasem [8]. Někteří Rakušané (Menger) však jeho prvenství neuznávali, ani neoperovali s třetím Gossenovým zákonem [12], [23].

Gossen analyzoval lidské chování s pomocí prvků utilitarismu, spotřebního přístupu a matematické metody. Naznačil užítkovou funkci a antipoval principy optimální alokace na moderních

marginalistických základech. Rozlišoval různé statky, velikost hodnoty (jako subjektivního soudu) vztahoval k „uspokojení z poslední jednotky“ (resp. meznímu užítku jako pojmu zavedenému později F. Wieserem) a principy mezního užítku aplikoval na racionální spotřebitelský výběr i náklady. Gossenovo dílo obsahuje řadu dalších originálních postřehů [10], [11].

Základní principy koncepce mezního užítku byly nazvány Gossenovými zákony (Wieserem, 1903). Byly koncipovány jako principy lidského chování, resp. uspokojování potřeb a jejich původní formulace (včetně grafického znázornění) není totožná s moderními učebnicovými interpretacemi. Prvním (zákonem klesajícího mezního užítku) je princip „nasytitelných potřeb“, kdy s nasycením potřeby stupeň požitku klesá - klesá přírůstek pocítovaného užítku z dalších přírůstků statku. Při opakovaném uspokojování téže potřeby je již počáteční užitek nižší. Další vlastnost užítku spočívá v tom, že čím je větší přestávka v uspokojování potřeby, tím větší je pocítován užitek. Ekonomové tento aspekt zanedbávají, ale operuje s ním psychologie. Klesající mezní užitek naznačili Bernoulli či Bentham, ale autorství principu vyrovnání mezních užítků (druhý zákon) - věty o racionální spotřebitelské volbě - je připisováno Gossenovi. Třetí zákon („ne-užitku práce“) řeší, kolik práce bude člověk nabízet, aby získal statky. Požitek z poslední jednotky statku vyráběného individuem, vztahený k pracovní době, je roven újmě pocítované z této dodatečné jednotky práce. Formulován je princip újmy jako negativního užítku, kdy bude nabízeno množství práce (maximalizující celkový užitek), při kterém se mezní užitek statků (získaných prací) rovná mezní újmě z práce. Tuto oblast moderně rozvíjí G. S. Becker [23].

6. Další předchůdci neoklasických přístupů v 19. století

Vedle výše uvedených bývají [5] připomínána díla britských autorů z 19. století jako W. Whewell (1794-1866): *Mathematical Exposition of Some Doctrines of Political Economy* (1829-50), M. Longfield (1802-84): *Lectures on Political Economy* (1834), W. F. Lloyd (1794-1852): *A Lecture on the Nature of Value*, 1834; *Lectures on Population, Value, Poor Laws and Rent* (1848) nebo D. Lardner (1793-1859): *Railway Economy* (1850). Obsahují zárodky matematické a grafické analýzy

(Whewell, Lardner), marginalistické koncepcce hodnoty (Lloyd), resp. rozdělování (Longfield), analýzy poptávky a nabídky (Longfield), koncepcce monopolů (Lardner) atd. Marginalistické přístupy jsou používány i u R. Jenningse (1855) či australského ekonomu irského původu W. E. Hearna (1864) aj.

U Francouzů jsou uváděny příspěvky E. B. de Condillaca (*La commerce et le gouvernement considérés relativement l'un a l'autre*, 1776), G. Garniera (1754-1821), Ch. Minarda (1781-1870) a především Isnarda (1749-1803) a Dupuita. Technik a ekonom **Achille-Nicolas Isnard** (*Traité des richesses*, 1781 aj.) usiloval o aplikaci matematického přístupu na problémy rovnováhy, kapitálu, peněz či zahraniční směny a ovlivnil teorii celkové ekonomické rovnováhy Walrase. Otcem L. M. E. Walrase byl ekonom A. A. Walras (1801-66) prosazující matematické nástroje v ekonomii (1831 aj.).

Inženýr a technik **Arsène Jules Etienne Juvenal Dupuit** (1804-66) se zabýval výstavbou silnic a kanalizací a přispěl i do oblasti hydrogeologie. Jako ekonomický samouk studoval např. výši poplatků za průjezd mostu (1844). Odlišil užitek celkový a mezní, kdy dospěl ke klesajícímu meznímu užítku, jehož křivku poprvé ztotožnil s poptávkou. V textech (*De la mesure de l'utilité des travaux publics*, 1844, *La liberté commerciale*, 1861 aj.) naznačil základy užitkového pohledu na poptávku, moderního nákladově-prospěchového přístupu k trhům a grafické analýzy. Při měření společenského prospěchu plynoucího z veřejných prací a statků předznamenal tzv. relativním užitem koncepci spotřebitelského přebytku Marshalla. Nezabýval se ale stranou nabídky ani tržní rovnováhou. Bývá mu připisován objev principu cenové diskriminace a náleží k předchůdcům moderní ekonomie sítových odvětví a ekonomie podniků veřejných služeb [31]. Byl propagátorem *laissez-faire*, včetně svobodného obchodu.

Nejen v neoklasice je patrný odkaz otce sociologie I. M. A. F. X. Comta (1798-1857). Dějinný vývoj systematicky do zákona tří stadií, kdy myšlení ve všech oblastech prochází stadiem teologickým, metafyzickým a vědeckým - pozitivistickým. Pozitivistická filosofie a metoda i usílí o univerzalizaci poznání ovlivnilo i ekonomickou vědu. Jeho ideje propagoval (ale plně nepřijal) Mill [14], provázanosti společenských jevů si cenil Marshall (1885), i přes odmítání souhrnné společenské

vědy. Pozitivismus v různých podobách ovlivnil metodologii ve 20. století, včetně T. Hutchisona (1938) aj. a především M. Friedmana (1953). Stopy zanechal u operacionalistické metodologie Samuelsona či sofistických ekonomických modelů. Modernistické, pozitivistické tendence jsou stále patrné v ekonomii „hlavních proudů“ a jsou kritizovány alternativními koncepcemi. Pozitivismus samotného Comta kritizuje Hayek [12] aj. Připomínán bývá taktéž Comtův utopismus a „velekněžské“ ambice, bezmezná víra v pokrok, historismus, elitářská představa reorganizace společnosti či údajně totalitářská vyústění.

U německých psaných je také možno uvádět příspěvky autorů různých profesí (inženýrů, právníků, agronomů, učitelů, statistiků aj.). Objevují se [4], [5] zde jména: C. Kröncke (1771-1843), G. Hufeland (1783-1851), F. B. W. Hermann (1795-1868), W. G. F. Roscher (1817-94), H. K. E. Mangoldt (1824-68), K. G. A. Knies (1821-64), P. Mischler (1824-64) či A. E. F. Schäffle (1831-1903). Někteří (Roscher, Knies aj.) jsou řazeni ke specifickému nacionálnímu směru v politické ekonomii - německé historické škole. Jejich díla však obsahují i zárodky prvků neoklasického systému (teorie cen, hodnoty, rovnováhy, poptávky aj.), a to nejen v reakci na spory se subjektivistickými Rakuškami [23]. Jeden z méně známých představitelů rakouské ekonomické školy E. Sax (1845-1927) se narodil v dnešním Javorníku a byl profesorem ekonomie na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě (kde působil také Wieser). Sax komplexně zkoumal ekonomii dopravy (1878-79), problémy sítových odvětví [31], podniky veřejných služeb či teorii veřejných financí (kam aplikoval subjektivní teorii hodnoty, 1884).

Připomínán bývá i přínos českého filosofa, matematika, politika a prvotního národohododáře G. F. A. von Buquoye (1781-1851). V textu *Die Theorie der Nationalwirthschaft. Nach einem neuen Plane und nach mehreren eigenen Ansichten dargestellt* (1815) se pokusil o systematický výklad národního hospodářství v českých zemích [23], s náznaky možnosti aplikací matematické analýzy (volby optima na základě diferenciálního počtu, klesajících výnosů a rostoucích nákladů atd.).

Z amerických příspěvků je uváděn *An Essay on the Laws of Trade in Reference to the Works of Internal Improvement in the United States* (1839) inženýra Ch. Elleta (1810-62) s rozpracováním

matematických přístupů k monopolu, cenové diskriminaci, duopolu, optimalizaci vstupů atd.

U Itálů se objevují [5] autoři jako jsou C. B. Beccaria (1712-69), zakladatel tzv. neapolské školy A. Genovesi (1712-1769), P. Verri (1728-97), L. M. Valeriani (1758-1828), F. Fuoco (1774-1841), P. Rossi (1787-1848), G. Boccardo (1829-1904) či F. Ferrara (1810-1900) s různorodými příspěvky (ohledně zárodků matematického a utilitaristického přístupu, zkoumání poptávky, rovnováhy, teorie hodnoty, cen aj.). Koncepti hodnoty založené na užítku a vzácnosti originálně rozvíjí Galiani (1751).

7. Předchůdci moderních neoklasických koncepcí ve 20. století

Za předchůdce či průkopníky neoklasické ekonomie jsou obvykle označováni autoři působící před rokem 1871. Zcela opomíjena by neměla být ani role autorů pozdějších, často stále méně známých či nedocenených, kteří významně předznamenali mnohé soudobé standardní modely. Jejich řazení je však často problematické, stejně jako samotné označení za předchůdce neoklasiky [1], [10], [23].

Lze ale připomenout např. oblast modelování ekonomického růstu. Předchůdcem neoklasických teorií je model anglického ekonoma a matematika F. P. Ramseyho (1903-30), který dochází (1928) k obdobným závěrům jako později R. M. Solow [23]. Na základě mikrooptimalizace načrtl různé varianty modelu s cílem určit optimální míru národních úspor na základě maximalizace užítku reprezentativního jedince. Ramsey proslul také vkladem k roli matematických očekávání v ekonomii (1926) a analýzou optimálního zdanění (1927). Lze vystopovat další předchůdce moderních teorií růstu, resp. ekonomicko-matematické analýzy nejen v této oblasti. Jde o Sověty Kondratěva či G. A. Feldmana (1928), označovaného za předchůdce keynesovského Harrod-Domarova modelu v kontextu rozpracování plánování [23]. Mnozí se zde však odkazují již na koncepte vyplývající ze systému klasické školy (Smitha, Ricarda či Malthuse) nebo na úvahy o nerůstové ekonomice J. S. Milla [14]. Role vědeckotechnického pokroku byla naznačena koncem 19. století Wicksellem, později Hicksem (1932); v sovětské literatuře jsou úvahy o růstu spojeny s L. V. Kantorovičem (1959) aj.

Nedocenený ekonom, statistik a teoretik plánování N. D. Kondratěv (1892-1938) náleží k zakladatelům zkoumání ekonomické dynamiky [20]. Operuje s opakujícími se ekonomickými procesy (jejichž směr se mění) a procesy neopakujícími se (u dynamických procesů, jejichž směr se nemění). Procesy opakující se mohou být pravidelně cyklické (1924). Hodlal se věnovat různým pohybům - v jeho nenaplněném plánu práce věhlasu dosáhla především identifikace „velkých cyklů konjunktury“ (1925). J. A. Schumpeter (1939) dlouhodobé ekonomické cykly (tž někdy dlouhé vlny) spojuje s převratnými inovacemi a pojmenovává právě Kondratěvovým jménem [22]. Kondratěv zdůrazňoval pravidelný a cyklický charakter 48-55letých dlouhých vln a jejich mechanismus spojoval s vnitřními procesy kapitalistické ekonomiky. Technologické změny nepovažoval za stav, ale pojmá je ve smyslu endogenních procesů. Jako jeden z prvních ekonomů považoval vědeckotechnický pokrok za endogenní faktor ekonomického rozvoje. Rozlišuje mezi invencemi a inovacemi a zdůrazňuje, že inovace mohou být masově aplikovány pouze při vhodných podmínkách. Koncepti cyklů však opírá o mechanismus kolísání kapitálových fondů [22], kdy staví na vlnovitěm charakteru investic a potřebném kapitálu s návazností na svého předchůdce M. I. Tugana-Baranovského (1865-1919).

Pohnuté osudy Kondratěva, zaměřeného na ekonomiku zemědělství a plánování, vrcholí spory kolem plánování a ústí v zatčení, proces a internaci [20]. Starší prameny spojovaly úmrtí s rokem 1931 či 1932, novější se zastřelením roku 1938. Ve vězení dospěl k modelům rovnováhy a růstu. V kontextu zamýšleného syntetického díla načrtl model rovnováhy trhu zboží, předcházející pozdějším ekonomicko-matematickým modelům celkové rovnováhy (např. Hickse, Samuelsona). V dopise z 5. září 1934 podává náčrt v podstatě neoklasického makromodelu ekonomického růstu. Zde je národní důchod určován pomocí produkční funkce a podíly mezd, resp. zisku mezními produktivitami. Nárys přináší rovnice vyjadřující dynamiku výroby, faktorů výroby (práce, kapitálu a vědeckotechnického pokroku) a základních důchodů. Načrtl jednosektorový model růstu využitelný např. pro potřeby analýzy a prognózování dlouhodobé dynamiky makroukazatelů. V literatuře se obdobně koncipované růstové modely objevují až později (Solow a T. W. Swann, 1956,

Kantorovič, 1959). I ve srovnání se soudobými modely růstu menšího rozsahu vyniká originální charakter přístupu Kondratěva. Dynamika exogenních proměnných je zde dána nikoli pomocí exponenciální či jiné rovnoměrně rostoucí časové funkce, nýbrž pomocí logistické „S“ křivky, u které se část pomalejšího růstu nahrazuje částí růstu rychlého a naopak. Tímto model předpokládá podstatnou nerovnoměrnost vědeckotechnického pokroku majícího zásadní vliv na charakter vývoje ekonomiky. Implicitně je zapracována i myšlenka dlouhých vln, s využitím křivky složené z několika logistických křivek [20].

Historické zdroje lze nacházet u řady koncepcí neokonzervativní ekonomie [23]. Základem analýzy negativ vysokého zdanění u ekonomie strany nabídky je Lafferova křivka, kdy A. B. Laffer jako první (1974) vyjádřil myšlenku graficky. K předchůdcům náleží arabský učenec Ibn Chaldún (1332-1406), který problémy naznačil již ve 14. století, americký ekonom a reformátor H. George (1879), Dupuit či italská teoretikové státních financí [19]. Mezi předchůdci teorie veřejné volby v 18. - 19. století jsou uváděni J. Ch. Borda, P. S. Laplace či L. Carrol; politické instituce zkoumá J. S. Mill (1861). Autoři se hlásí i k odkazu Aristotela, Smitha, T. Hobbese, A. de Tocquevilla či Wicksella (1896). Kořeny moderní ekonomické analýzy práva lze nalézt u Huma (se kterým někdy dokonce bývají spojovány i např. prvotní úvahy o tzv. Phillipsově křivce, 1757, dále zde I. Fisher, 1926), Smitha či Benthama atd. [23].

Neoklasická ekonomie vždy měla, a stále povětšinou má, řadu problematických míst kritizovaných z pozic nejen alternativních přístupů [23]. Vedle metodologických problémů (racionality ekonomického modelu člověka, matematická logika, bezčasovost či pouze logický čas, resp. statický ráz analýzy aj. [24]) je poukazováno na předpokladový charakter neoklasických konstrukcí, vedoucí k odtržení od sociálně-ekonomické reality či na přílišnou formalizaci a matematizaci vedoucí k změně původně společenské vědy za ekonometrii. Připomeňme i otázky nezávislých, zvnějšíku daných, a neměnných preferencí korespondujících se suverénní optimalizujícího spotřebitele. Do tohoto světa se nehodí dynamické fenomény typu reklamy, změny hodnot a preferencí, nedostatku informací či závislosti tržní nabídky a poptávky. Důležitá je neadekvátnost předpokladu dokonalé konkurence s ohledem na strukturu ekonomik

konce 19. a celého 20. století. Mnozí (Keynes aj.) upozorňují na další problém neoklasiky, zejména první etapy - na chybějící adekvátní teorii peněz. Kvantitativní teorie a Sayův zákon implikují rozhodování podle reálných veličin, reálné procesy jsou prvotní a až druhotné peněžní vztahy jsou pouze jejich odrazem. Zmínit možno problémy tzv. bludných kruhů v teoretickém systému či „klasický“ problém neoklasické dichotomie. Původní institucionální „prázdnota“ tradiční neoklasiky je po II. SV stále více zaplňována kategoriemi typu transakčních nákladů, vlastnických práv apod. - již s přesahy „čisté“ neoklasiky [23]. Stále větší slabinou standardního systému se ukazují trvalé obtíže při vysvětlování technologických změn a pokroku, které tradičně bývají nazírány jako exogenní (mimoekonomické). Ve světle rozporů soudobé globalizace [25] a perspektiv vývoje v 21. století mnozí považují za stěžejí udržitelný i růstový a technologický imperativ či individualistické liberální kořeny [22].

Literatura:

- [1] BLAUG, M. *Economic Theory in Retrospective*. 5. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. ISBN 0521577012.
- [2] COURNOT, A. A. *Recherches sur les principes mathématiques de la théorie des richesses*. Paris: Hachette, 1838. Anglicky *Researches into the Mathematical Principles of the Theory of Wealth*. New York: Augustus M. Kelley, 1971. ISBN 9780678000663.
- [3] DUŠKOVÁ, I., DŽBÁNKOVÁ, Z. *Etická dimenze institucionálních změn - vybrané problémy*. Praha: Oeconomica, 2005. ISBN 802450961X.
- [4] EKELUND, R. B., HÉBERT, R. F. *Secret Origins of Modern Microeconomics*. Chicago: University of Chicago Press, 1999. ISBN. 9780226199993.
- [5] EKELUND, R. B., HÉBERT, R. F. The Origins of Neoclassical Microeconomics. *Journal of Economic Perspectives*, 2002, Vol. 16, No. 3, pp. 197 - 215. ISSN 08953309.
- [6] GALIANI, F. *Della Moneta*. 1751. Anglicky *On Money*. Ann Arbor: University Microfilms International 1971.
- [7] GOSSEN, H. H. *Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs, und der daraus fließenden Regeln für menschliches Handeln*. Braunschweig: Vieweg, 1854. Anglicky *The Laws of Human Relations and the Rules of Human Action Derived Therefrom*. Cambridge: MIT Press, 1983. ISBN 9780262070904.

- [8] HAVEL, J. Herman Heinrich Gossen - muž, který nechtěl být úředníkem. *Politická ekonomie*, 1995, roč. XLIII, č. 3, s. 379 - 385. ISSN 00323233.
- [9] HOLLANDER, S. *Jean-Baptiste Say and the Classical Canon in Economics*. London - New York: Routledge, 2005. ISBN 041532338X.
- [10] HOLMAN, R. Marginalistická revoluce - předchůdci. *Politická ekonomie*, 1994, roč. XLII, č. 5, s. 688 - 694. ISSN 00323233.
- [11] KAUDER, E. *A History of Marginal Utility Theory*. Princeton: Princeton University, 1965. ISBN 0691041377.
- [12] KINDLOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z rakouské ekonomie*. Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 8024506432.
- [13] MARSHALL, A. *Principles of Economics* [online]. 8. vyd. London: MacMillan, 1920. [cit. 2007-10-08]. <<http://www.econlib.org/library/Marshall/marPContents.html>>.
- [14] MILL, J. S. *Principles of Political Economy*. New York: Prometheus Books, 2004. ISBN 9781591021513.
- [15] PRESSMAN, S. *Encyklopedie nejvýznamnějších ekonomů*. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 8086598578.
- [16] OCHANGCO, A. C. *Rationality in Economic Thought: Methodological Ideas on the History of Political Economy*. Cheltenham: Edward Elgar, 1999. ISBN 1858989558.
- [17] SAY, J. B. *Traité d'économie politique*. Paris: Crapelet, 1803. Anglicky *A Treatise on Political Economy, Or the Production, Distribution, and Consumption of Wealth*. New York: Augustus M. Kelley, 1971.
- [18] SEN, A. K. *Etika a ekonomie*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 8070215496.
- [19] SCHUMPETER, J. A., SCHUMPETER, E. B. (ed.), PERLMAN, M. *History of Economic Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 1996. ISBN 019510559.
- [20] SIRŮČEK, P. N. D. Kondratěv - zakladatel moderních koncepcí dlouhých vln. *Politická ekonomie*, 1998, roč. XLVI, č. 4, s. 575 - 588. ISSN 00323233.
- [21] SIRŮČEK, P. Controversial so-called Nobel Prize in Economics. *Marathon* [online], 2007, roč. 11, č. 1, s. 10 - 19. ISSN 12118591. [cit. 2007-12-18]. <<http://www.valencik.cz/marathon>>.
- [22] SIRŮČEK, P. Dlouhé vlny, inovace, globalizace. *Marathon* [online], 2007, roč. 11, č. 5, s. 2 - 35. ISSN 12118591. [cit. 2007-12-18]. <<http://www.valencik.cz/marathon>>.
- [23] SIRŮČEK, P. a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj-současnost-výhledy)*. Slaný: Melandrium, 2007. ISBN 9788086175034.
- [24] SIRŮČEK, P., DŽBÁNKOVÁ, Z. Racionalita a etická dimenze v ekonomických teoriích (vybrané problémy). *E+M Ekonomie a Management*, 2006, roč. 9, č. 3, s. 19 - 34. ISSN 12123609.
- [25] SIRŮČEK, P., HECZKO, S. Globalizace - vybrané teoretické aspekty. *E+M Ekonomie a Management*, 2006, roč. 9, č. 4, s. 32 - 49. ISSN 1212-3609.
- [26] SMITH, A. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha: Liberální institut, 2001. ISBN 8086389154.
- [27] SMITH, A. *Teorie mravních citů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 8086389383.
- [28] SOJKA, M. *Kdy byl kdo. Světová a čeští ekonomové*. Praha: Libri, 2002. ISBN 8072770551.
- [29] THEOCHARIS, R. D. *The Development of Mathematical Economics: the Years of Transition: From Cournot to Jevons*. London: MacMillan, 1993.
- [30] THÜNEN, J. H. *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*. Pt. 1. Hamburg: Perthes 1826. Pt. 2. Rostock: Leopold 1850. Pt. 3. Rostock: Leopold 1863. Anglicky *The Isolated State*. Vol. 1. Oxford: Pergamon Press 1960. Vol. 2 in *The Frontier Wage*. Chicago: Loyola University Press, 1960.
- [31] ZAJÍČEK, M., ZEMAN, K. *Kapitoly z Chicagské ekonomické školy: Ronald Harry Coase*. Praha: Oeconomica, 2007. ISBN 9788024512617.

doc. Ing. Pavel Sirůček, Ph. D.
Ing. Zuzana Džbánková, Ph. D.

Vysoká škola ekonomická v Praze
 Fakulta podnikohospodářská
 Katedra mikroekonomie
 nám. W. Churchilla 4
 130 67 Praha 3
 sirucek@vse.cz
<http://nb.vse.cz/~sirucek>
 dzbank@vse.cz
<http://nb.vse.cz/~dzbankova>

Doručeno redakci: 19. 1. 2008.

Recenzováno: 15. 3. 2008.

Schváleno k publikování: 3. 7. 2008

ABSTRACT

PREDECESSORS OF NEOCLASSICAL ECONOMICS

Pavel Sirůček, Zuzana Džbánkóvá

Neoclassical theoretic-methodological system always has had many problematic locations that are currently accumulating by global acceleration. Neoclassical economics still performs dominant part or principle of modern standard economic theory. Conceptions and approaching of different kinds of neoclassical economics including the most advanced elaborations have a lot of their own historical predecessors. The Beginning of the seventieth in the nineteenth century is associated with important turning point in economical thinking development - with attack of first neoclassical world schools. Marginalism infiltrated economic sciences mainly by conception of marginal utility representing principle of neoclassical valuation and price theory. Next to sequence of some other classical school of political economy aspects there are very often reminding initiators and predecessors of neoclassicism and marginalistic revolution in the nineteenth century - Cournot, Thünen and Gossen. But there exists many others more or less famous and appreciated authors adumbrating contemporary standard models. For their deeper and critical understanding in today globalization is very important reminding of historical proportion, social-economic context and reports and ideas of „dead men“. Even ideological conditionality of economic doctrines, intellectual atmosphere influence on economical thinking development or class etc. interests cannot be disregarded. As well here we can commonly meet contradictory interpretations and evaluations. Well for example conceptions of A. Smith („the father of capitalism“) and other classical economists are sample not only for liberal neoclassical authors. Classic school performs also one of the primary ideological resources of Marxism. Standard neoclassical economics wants to be a positive science. In spite of that it cannot be translated like moral sterile branch. The man makes his decisions based on rationality and feelings. Human activity is determined by social and cultural surrounding that create experiences and value system. We also cannot have any regard to moral and ethic dimension and economical activity effects.

Key Words: neoclassical economics, predecessors of neoclassical economics, A. Smith, engineering access

JEL Classification: B13, B16, B19